

בעזה"ש"ת

גליון

יש לחקור

פרשת כי תשא

פורים

תש"פ לפ"ק

סדרתי בעזרת החונן לאדם דעה

לוי יצחק

בלאמו"ר הרה"ג ר' שלום דוב שנעק שליט"א

גליון זה נתנדב ע"י הרה"ח ר' יוסף משה האלברשטאם שליט"א

לע"נ ר' ישראל בן ר' יעקב זצ"ל

שלום וברכה לכל השואלין ודורשין שהגליון יופיע בעזה"ת מידי שבת בשבתו והיות שזה עולה הרבה כסף אנו פונים להציבור החשוב לתרום בעין יפה תודה רבה

להערות והארות ולנדבות

יש לפנות

1965 60th st

Brooklyn ny 11204

isisyesh@gmail.com

708-929-1818

בחזקת בולתי מוגה כלל וכלל
אפשר להוריד הגליון מהאתרים "לדעת"
או אידישער ווינקל, או דרשו.

בענין מנהג הכאה בהמן

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהטעם שדווקא תינוקות מקישיין כשקוראין המן.
 ב] בהשאלה הכאת המן ע"י קול נפץ, אם זה אסור או לא, או אולי יש בזה ענין.
 ג] בהחקירה במנהג זה של הכאה בהמן, אם זה מצד מחיית עמלק, או דהוה מצד שמחה.
 ד] נפק"מ א' איזה כוונה צריכין לכוון כשמכין בהמן.
 ה] נפק"מ ב' באופן קיום מנהג זה בפועל. אם זה על ידי פעולת מחיקת שמו, או ע"י הרעשת קול ובהכאה ברגל.
 ו] נפק"מ ג' אימתי מכים אם בכל פעם שמזכיר המן, או רק במפלת המן.
 ז] נפק"מ ד' אם מותר לבטל המנהג של הכאה של שעת קריאת המגילה.
 ח] נפק"מ ה' אם הוה מעשה הכאה הפסק או לא.

יש לעיין יש המרעישים ברעשים מינים ממינים שונים וכלים מכלים שונים ואף יש אנשים שיורים אז באויר או זורקים זיקוקין ומרעישים בפצצות מפצצות שונות ויש לעיין אם יש בכלל ענין בזה, או שזה אסור או שאינו מעלה ומוריד.

ויש לתלות השאלה בהחקירה הבא.²

כתב הרמ"א [תרצ סעיף יז] שנהגו התינוקות¹ לצור צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה כרי שימחה שמו, על דרך מחה תמחה את זכר עמלק [דברים כה יז] ושם רשעים ירקב [משלי יז] ומזה נשתרבה המנהג שמכים המן כשקוראים המגילה בבית הכנסת, ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא להנם הוקבעו.

מקורות וביאורים

¹ בעצם יסוד הטעם עיין לקמן מה שכתבנו בשני צדדי החקירה, אבל יש לעיין בהלשון של תניקות, דלמה דווקא תנוקות, ויש בזה כמה טעמים.

א) בספרי מנהגים הקדמונים מהר"א קלוזנר, ומהר"א טירנא, וכך רשם רבינו אברהם קלוזנר בספר המנהגים [דיני פורים עמ' עז] ואני הסופר שמעתי שלכך מקישיין על האבנים דק"ל כל המזכיר הצדיק צריך לברכו ולומר זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע צריך לקללו ולומר שם רשעים ירקב, ועתה כשמזכירין את מרדכי אומר הציבור בלחש זכר צדיק לברכה, וכשמזכירין שם המן אומר שם רשעים ירקב, ומשום דאין הנערים יודעים לומר שם רשעים ירקב נהגו ללמדם להקיש באבנים כשמזכירין אותו לומר ירקב שמו מלהזכרו בשם ה"ר מנחם זצ"ל. כמו"כ בספר המנהגים לרבינו אייזיק טירנא בהגהות המנהגים [פורים אות נה] כתב ותקנו בשביל התינוקות כדי שלא ישנו שאף הם חייבים במקרא מגילה והא דנוהגין להקיש כשזוכרין המן הוא בשביל התינוקות שאין יודעין לומר שם רשעים ירקב כי הוא חיוב לומר כשמזכירין רשע אי נמי והיה אם בן הכות הרשע סוף תיבות המן.

בקיצור היוצא מהנ"ל שהטעם שדווקא תנוקות מקישיין הוא דכיון שאין יודעין לומר שם רשעים ירקב כי הוא חיוב לומר כשמזכירין רשע, ממילא נהגו ללמדם להקיש באבנים כשמזכירין אותו לומר ירקב שמו מלהזכרו, ואילי לפי זה אפשר לומר דהטעם שכהיום לא נהגו התנוקות לכתוב שם המן על עצים ואבנים, הוא דכיון דאין אנו אומרים בלחש שם רשעים ירקב, ממילא לא צריכין התנוקות לעשות דבר מיוחד לעקור שם הרשעים.

ב) בספר קרבן העני [עמוד כה] מספר פעם אחת נתגלה לי בחלום היום טעם על מנהג ישראל שבשעת קריאת המגילה התינוקות מכים את המן כדאייתא בשלחן ערוך, כי בחנוכה לא רצו רק להעבירם על הדת, וזה לא שייך רק בגדולים כי הקטנים אינם מרגישים זה, אבל בפורים שרצו לעקור הכל כקטון כגדול שלא יזכר שם ישראל עוד וזה שייך אף בקטנים, לכך מצוה להביא הקטנים לשמוע את מקרא המגילה, אך הקטנים לא ירצו לשמוע, לכך תקנו להם להכות את המן כשמזכירין את שמו וממילא מוכרחים לשמוע. וכטעם זה ראיתי בספר שו"ת מילי דאבות דכתב והנה תכלית המנהג הזה מלבד שהוא מצוה בפועל על מחיית עמלק שנוהגת כל שעה ורגע, אמנם בלא"ה יש בזה כמה תכליות בהיות ששקלו חז"ל [מגילה ד' ע"א] את קריאת המגילה בפלס מאזנים של לילה הראשונה של חג המצות, באמרם לחייב נשים בקריאת המגילה יען שאף הן היו באותו הנס, כשם שחייבות במצות לילה של פסח, הגם שהוא מ"ע שהזן גרמא יען שהי' גם כן באותו הנס, [ועיין בזה פלוגתת רשב"ם עם התוס' מגילה שם ד"ה שאף, ואנן לשיטת התוס' בע"פ פסחים ק"ח ע"ב ד"ה היס קיימינן], ולדידהו גם תינוקות באותו משקל ישו, יען שגם הטיפ הי' באותו נס של המן, ומעתה כשם שתקנו חז"ל כמה תילי הלכות ודינים בלילה של פסח רק לעשות היכר לתינוקות, והלא גם במקרא מגילה הי' הן התינוקות באותו הנס, וראוי לעשות להן איזה התעוררות והיכר, ולזאת כאשר יעמדו בהשגחה יתירה עד שיגיע להם התור אשר יזכר שם יחוסו של אותו רשע למחות את שמו שיוכלו להכות ולקשקש, מתוך שלא לשמה בא לשמה שישמעו את קריאת המגילה מלה במלה, ולכן מסרו זאת דוקא לתינוקות, כמו שתקנו לנו בסדר לילי פסח כמה הלכות רק להיכר התינוקות בלבד.

בקיצור היוצא מהנ"ל שמה שוודקא התינוקות מקישיין הוא כדי שלא יהיה כקריאת התורה שכל התנוקות הולכין לחוץ ולא ישמעו המגילה, ממילא נהגו להכות בשעת קריאת כדי שיבאו לשמוע הקריאת המגילה.

² בעצם יש הרבה מה לכתוב, אבל מחמת קוצר הזמן לא אכתוב אלא בקיצור.

יש לחקור במנהג זה של הכאה בהמן, אם זה מצד מחיית עמלק, או דהוה מצד שמחה או תפילה.³

והנפקא מינה.
נפק"מ א' איזה כוונה צריכין לכוון כשמכין בהמן.

צד א' הוא ⁴ דהוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירקב.⁵

לצד א' דחיוב הוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז צריך לכוון שעושה זה לקיים מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירקב.⁹

צד ב' הוא ⁶ דהוה מצד שמחה, ד'הכאת המן הוא ביטוי של שמחה על הנצחון ⁷ ומפלתו המופלאה של המן הרשע.⁸

מקורות וביאורים

³ בספר זכרון אלעזר של הרה"ק רבי אלעזר מגלאגוב זצ"ל [לפורים ד"ה איתא] כתב טעם חדש על ההכאות המן שהוא רמיזה להשי"ת בלי דיבור, שהיא דוגמת ענין הסימנים שנהגו לאכול בר"ה, וז"ל דהנה צריכין להבין מה שאיתא בחז"ל לומר ארור המן, מה יוצא לנו מזה מה שמקללין להמן אשר הוא כבר מת, אמנם י"ל שהוא כעין תפלה להשי"ת כשמגיע זמן הנס, שיכרת שונאינו שלא יקום עלינו עוד שום המן, ובוזה נוכל להבין שפיר טעם המנהג שהילדים מכין המן על הרצפה, שהוא לרמוז תפלה הנ"ל, ע"ד שאנו אוכלין בר"ה הסימנים [הוריות י"ב ע"ב] כרתי שיכרתו שונאינו, שהיא רמיזה להשי"ת בלי דיבור, כי השי"ת מבין כוונתינו, והמקטריגים אינם יודעים מחשבה בלי דיבור ולא יכלו לקטרג.

⁴ כצד זה הוא פשוט לשון הרמ"א ויש להביא היסוד הדברים. הראשון שמזכיר מנהג זה במפורש הוא רבי אברהם ברבי נתן הירחי בספרו המנהיג וז"ל: ומה שנהגו בצרפת אחר קריאה לומר ארור המן וארורים בניו, ברוך מרדכי וברוכה אסתר וכו' ויש קצת סמך במגילת בבליא, ומחייב אניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, נמצא שכך היה מנהגם משום זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. ועל כן מנהג התינוקות בצרפת ובפרובינציא לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם המן, ומקישין זו על זו כשהקורא מזכיר המן ורשעו, ושם רשעים ירקב ושולום.

ה'אבודרהם מביא זאת בשמו בשינויים, וכתב אבן הירחי [ה"ה בעל המנהיג] שנוהגין בצרפת ובפרובינציא התינוקות לקחת אבנים חלקים ולכתוב עליהם המן, וכשמזכיר הקורא את המגילה המן הם מקישין זו על זו למחוק את שמו, משום שנאמר ושם רשעים ירקב, וכן אומר תמחה את זכר עמלק אפילו מעל העצים ומעל האבנים.

וכעין זה כתב באורחות חיים וז"ל: ומה שנהגו בפרובינציה ובצרפת שלוקחים הנערים חלוקי אבנים וכותבים עליהם המן, ומקישין זו על גב זו על מה דכתיב ושם רשעים ירקב, וכתיב כי מחה אמחה את זכר עמלק.

גם בעל המטה משה תלמיד מהרש"ל [בסימן תתרו] כתב ע"ז ומנהג הזה יש לו שורש בהגדה [ספרי דברים כ"ה י"ט] על הפסוק כי מחה אמחה את זכר עמלק אפילו מעל העצים ומעל האבנים מחה אמחה בגימטריא זה המן [ע"י בעל הטורים שמו"ת יז כד, וברוקח הלכות פורים סי' רלח] ולכן אין להלעיג על המנהגות והמנהג הזה נוהגים בצרפת ובפרובינציא ובנותנים טעם על זה ושם רשעים ירקב וסימן לדבר מהפסוק והיה אם בן הכות הרשע' [דברים כה] סופי תיבות המן.

היוצא בקיצור מהנ"ל, שהמנהיג כתב שהמקור היה מצד שם רשעים ירקב, וב'אבודרהם מוסיף שיש חיוב מצד מחיית עמלק, וכן באורחות חיים מביא ב' טעמים הנ"ל, ועיין לקמם בנפק"מ א' דיכול להיות שיש בזה מצוה דאורייתא של זכירת מחיית עמלק.

⁵ ודבר פלא כתב החתם סופר [הגהות חת"ס על שו"ע שם] נראה לי הטעם שנהגו להכות בעת הזכרת שמו של המן להרעיש ולבלבל אוזן השומעים שלא ישמעו שם זה המחוי של המן האגגי, ובדואי אין הכוונה כפשוטו שהרי אם חיסר מלשמוע תיבה אחת לא יצא, אלא הכוונה ש"ע" ההכאה מראים אנו שאין אנו רוצים לשמוע שם זה אבל מה נעשה שההכרח עלינו לשמוע.

ובשו"ת מילי דאבות [ח"ג סימן יג] הוסיף ששמע מרבו החתם סופר ביתר פירוט וז"ל והנה שמעתי מאדמ"ה הגאון מהרמ"ס זצ"ל טעם נכון על הכאת המן יען שאנחנו עושין קריאת המגילה למחות עמלק ויוקשה כי מעולם לא זכה עמלק לזכרון שמו כל כך פעמים רק ע"י קריאת המגילה וא"כ לא נמחה שמו, והנה אמנם אין זה זכרון, כי הלא אי אפשר מבלעדי להזכירו למען נדע ענין ההוא, ולכן אנחנו מרעישים ומקשקשים לומר אני איני רוצה לשמוע שם זה כלל, אבל מה נעשה ההכרח הוא עלי והכל הוא רק להראות שאין אנחנו רוצים לשמוע שם זה ע"כ שמעתי.

⁶ כצד זה משמע בשבילי לקט, דכתב וז"ל מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט נאה כגון אשר הניא, ואומר ברוך מרדכי ברוכה אסתר ארור המן ארורה זרש, ומכין ברגליהן, או אבן על אבן, ומשבירין קדירות כשמעם שבר המן וזרש, ומשבחין לבורא אשר הציל את עמו ישראל, ואומר מי כמוך ג' פעמים, עזי וזמרת י-ה ג' פעמים, ה' איש מלחמה ג"פ, ה' ימלוך ג"פ, וכל זה אינו חובה אלא מנהג טוב. וכך בדיוק כתב בספר ה'תניא רבתי, שבידוע ברובו המכריע, אינו אלא קיצור מספר ה'שבילי לקט.

⁷ והרי הוא כדרך קולות צהלה בתהלוכות המנצחים במלחמה שעורכים מצעד נצחון בקול ענות גבורה של נצחון שהם קולות של צהלה ושמחה עצומה על הנצחון ומפלת האויב ואליהם נלווים קולות של זעם ושנאה כבושה.

⁸ וכנראה שיש לראות בשתי מקורות אלו, שני מהלכים לגמרי ביסוד מנהג זה:

(א) לפי 'המנהיג' ובעיקר לפי נוסחאות היאורחות חיים ו'אבודרהם המנהג הוא בעצם קיום של קללת שם של רשע ומחיית עמלק. על ידי כתיבת שמו של המן על האבנים ומחיקתם בשעת אמירת שם המן הרשע, יש כאן קיום של מצות מחיית שמו. ואכן דבריו באים כהמשך לאריכות דבריו שם על החובה ש"שם רשעים ירקב". וכן הוא להדיא ב'אבודרהם' וב'אורחות חיים'.

(ב) אך לפי ה'שבילי לקט' בשם רש"י, יסודו של המנהג הוא קיום של שמחה ושבח בתרועות נצחון, על שמיעת מפלת ו"שבר" שאירע להמן הרשע, ולכן אף ממשיך, וכתב ומשבחין לבורא אשר הציל את עמו ישראל.

⁹ להסביר יותר הנפק"מ עיין בספר שו"ת מילי דאבות [שם] מ'הגאון מפעזינג זצ"ל אחר דמביא טעם מנהג הכאת המן כתב טעם מדנפשיה על מנהג זה, וזה תוכן דבריו, מהות ענינו לקיים מצות עשה של מחיית עמלק אשר בתורה נאמר רק זכור, ונוכל לומר במחשבה לבד, ולמדו בגמ' [מגילה י"ח ע"א] שיה"י גם כן בדיבור, ובהיות שהמעשה שנעשה בפועל תתקיים הזכירה יותר, ולזה למדו בגמ' [שם] מקרא דכתיב [שמות יז] זכרון בספר שיכתוב מגילת ספר על מעשה עמלק שהוא המן, ואם כן הוא מעשה כתיבה בפועל, ובאה גם כן עתה בשעת קריאתה מעשה המחייבה בפועל, כי ההכאה הוא סימן מלחמה על שם הכתוב מלחמה לה' בעמלק מדור דור.

וזה מהות ענינו לקיים מחייה בפועל, ולא שתטעה שאני אומר שהכאת המן הוא מן התורה, אלא כך כונתי, כל ענין מחייה שאדם עושה הוא מקיים מ"ע דזכור, וגם ההכאה היא כאחת מהם, ונהגו זה בשעת קריאת מגילה, יען בגמ' למדו מקרא שנאמר כתוב זאת זכרון בספר, דהיינו

לצד ב' הוא דהוה מצד שמחה אז צריכין לכוון שמשבח לה' על כל הטובות.¹⁰

נפק"מ ג'¹⁴ אימתי מכים אם בכל פעם שמזכיר המן, או רק במפלת המן.

נפק"מ ב'¹¹ באופן קיום מנהג זה בפועל. אם זה על ידי פעולת מחיקת שמו, או ע"י הרעשת קול והרמת חפצים ובהכאה ברגל.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז מכים בכל פעם שמזכיר המן.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז אופן הקיום הוא על ידי פעולת מחיקת שמו.

לצד ב' הוא דהוה מצד שמחה אז אינו מכה רק כשמזכיר מפלת המן.

נפק"מ ד'¹⁵ אם מותר לבטל המנהג של הכאה של שעת קריאת המגילה.

לצד ב' הוא דהוה מצד שמחה אז קיום הוה ע"י הרעשת קול והרמת חפצים¹² ובהכאה ברגל.¹³

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז אופן הקיום הוא על ידי

----- מקורות וביאורים -----

מגילה נקראת ספר, ומעתה קריאת המגילה הגם שהוא רק תקנת דרבנן, מכל מקום ענינו הוא מצות עשה דאורייתא מחיית עמלק, והמצוה לכולי עלמא צריכה כונה, דאם אין כונה אין זכירה והו"ל מתעסק ולכ"ע לא יצא אפילו למד"א מצוה אין צריכות כונה לא יצא מתעסק, ואמנם על ידי ההכאה יזכור המחיה ולא יהי' מתעסק, ומקיים כל המון עם מצות עשה דזכור, אבל הקורא המגילה ולא יזכור המחיה לא קיים כלל עשה דזכור.

¹⁰ ולפי הזכרון אליעזר שסובר דההכאות המן הוה כעין תפילה בלי דיבורים, אז צריך לכוון ולהתפלל על זה.

¹¹ ד'מלשון המחבר משמע שכל הכאה הוא ע"י שכותבין שם של המן ועמלק על עץ או אבן, וע"י הכאה נמחק שמו, אבל למעשה לא נוהגין כן, והרבה נוהגין להכות אם הרגל וכדומה, וי"ל שזה תלי בהחקירה הנ"ל.

¹² אבל אולי י"ל שגם לצד א' יש לקיים ע"י הכאה ברגליו או בכותל.

דהנה טעם למנהג הכאת המן מקובל בשמו של רבי יהודה החסיד [בעל ספר חסידים והוא המקור הקדום ביותר למנהג ההכאה] פעם אחת שאל הגמון מרגנשבורג את רבי יהודה החסיד למה אתם דופקים על הכתלים כשאתם מזכירים את המן, אמר לו רבי יהודה להגמון כל כך דפיקות שאנו דופקים כך השדים דופקים לו בגיהנום, אמר לו מנא לך, אמר לו בוא ואראך, הלך עמו והראהו בפתח גיהנום וראה שהכהו, פתח הגמון ואמר אילו הייתי אצלכם הייתי מסייע לכם להכותו.

כעין זה איתא במדרש אליהו [לבעל השבט מוסר] וקבלתי דכשאומרים ארור המן או כשמזכירין שמו ושם אשתו ובניו ומכין שעושה הקדוש ברוך הוא שירגישו ההכאות כדי שיקבלו צער גדול, יען שכל הבאים לעולם כאילו בימיהם נעשה הנס לפי שאם נתקיים עצתו לא היו באים לעולם לכן כל הבאים לעולם צריכים לצערו לכן עושה הקדוש ברוך הוא שירגישו ההכאות שמכים בהזכיר שם, א"כ נמצא דלמעשה הוא מכאה המן, ומקיים תמחה זכר עמלק, ואפילו אם אינו הורגו, אבל זה ודאי שזה מעורר שנאה בלבו כלפי העמלק.

טעם האמור בתוספות נופך מזכיר גם הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בספרו רוח חיים [סי' תרצ"ו אות ט'] טעם שמכין המן בקריאת המגילה, מרגלא בפומיהו דאינשי שהמן לוקה במכות הללו בכל שנה ושנה בגיהנום, ונראה לומר ע"ד שדרשו רז"ל במכילתא [פר' בא] שבמכת בכורות לקו גם המצרים בכורות שכבר מתו בקברם, וכזה פירושו המפרשים, ויך כל בכור בארצם [תהלים קה] כמו כן בהמן שהוא לוקה היותו בארץ, וזהו רמז הכתוב [שם כא, יא] פרימו מארץ תאבד, שרמז הרב [החיד"א] דבש לפי [מערכת פ אות מ] פרימו אותיות פורים יע"ש, והכוונה כי בפורים מארץ תאבד המן הרשע שמת והרי הוא קבור בארץ, משם תאבד על ידי ההכאות.

¹³ מנהג זה נזכר בספר תניא רבתי [סי' מ עמ' מב] דאינו מזכיר תינוקות, אלא ומכין ברגליהם, אבן על אבן, ומשברים קדירות כשמעם שבר המן וזרש, ויותר מפורש מצינו בסידור יעב"ץ [הוצאת אשכול נוסח אשכנז ח"ב עמ' תעב] שכתב והשגחתי על אבי מורי הגאון החכם צבי זצ"ל שהיה מכה ורוקע ברגלו בסנדלו כשהגיע לזכור המן.

¹⁴ בענין אימתי מכים יש הרבה מנהגים ושיטות.

(א) להכות בכל פעם שמזכירים המן: ברוב מקומות נתפשט המנהג להכות בכל פעם כששומע זכירת שם המן מפי הקורא את המגילה וכן ביאר בעל ישמח משה זצ"ל את דברי הרמ"א וכותב בספרו לפורים [אבקת רוכל ד"ה מ"ש] יו"ש רמ"א בש"ע בענין הכאת המן שאין ללעוג על שום מנהג נ"ל דכוונתו לפי שבכל פעם צריכין להכותו, לעיל הבאנו את המקור להכאת המן מהאבודרהם שמעתיק את לשון ספר המנהיג אך בספר המנהיג מהדורת מוסד הרב קוק על פי כתב יד הובא דבר זה בשינוי לשון וז"ל ועל כן מנהג התינוקות בצרפת ופרובינצי' לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם ומקישין זו על זו כשהקורא מזכיר המן ורשעו ושם רשעים ירכב, חזינין דהמנהג היה בשעה שמזכיר הבעל קורא המן.

(ב) מנהג ההכאה כשזוכר בצירוף תואר ובמפלת המן הרשע: בספר עתים לבינהן כתב נוהגין להכות ברגלים במקום שזוכר במגילה המן בן המדתא האגגי או המן האגגי ושם בהערה הוסיף ראיתי באיזה מחוזות שמניחים את הנערים לעשות קול רעש בקשקוש עצים בעת הזכרת הקורא שם המן ומבלבלים בזה את השומעים ומהראוי למחות בידם ועל כל פנים לא יעשו כזאת רק בזכרון שמו ושם אביו ומשפחתו ודי בזה כנהוג בקהילות ליטא, וכו' הוא מנהג חב"ד להכות המן במקום שזוכר באיזה תואר, בכן איש חי [שנה ראשונה ה' פורים אות י] כתב ואני רגיל להכות ברגלים בשם המן הראשון הכתוב בפסוק אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וגם עוד שם המן האחרון בפסוק כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב וכו', ובעל השל"ה קיצור של"ה מסכת מגילה כתב וגם לענין הכות המן אין להכות כל מקום שזוכר המן אלא דוקא במפלתו ותו לא כמו בקהילות גדולות ובמקור חיים [לבעל החוות יאיר סימן תרצ"ז] כתב בקהילה קדושה וורמייזא אין מכין רק כשמגיעים לויכו היהודים הכוונה שמכים בוויכו היהודים עד סוף שירת עשרת בני המן.

ויש לעיין דבמה נחלקו, אם הכאה צריכין לעשות בכל פעם שמזכיר המן או רק כשמזכיר המן בשעת נפילה, וי"ל שחלקו בהחקירה הנ"ל. ¹⁵ אין לי הזמן לכתוב כל המגילה והספרי תשובה שרצו לבטל מנהג זה, ויש מקומות שבאמת בטלו מנהג זה, ויש להקשות דאיזה כח יש לבטל המנהג, וי"ל שתלו בהחקירה הנ"ל, דבאמת מלשון הרמ"א משמע דהמנהג היה לכתוב השם של המן ולמחקו אח"כ ע"י ההכאה, ואנו לא נוהגין כן, א"כ היה אפשר לומר דמה שאנו נוהגין לא הוה חלק מהמנהג, וממילא אפשר לבטלו, משום דהוה כמובטל מאליו, וזה תלי בהחקירה הנ"ל.

פעולת מחיקת שמו, וכיון דממילא לא נוהגין כהמנהג המקורי, אז אפשר לבטל לגמרי.

לצד ב' הוא דהוה מצד שמחה וע"י הרעשת קול והרמת חפצים ובהכאה ברגל נמי הוה פעולה של שמחה, ממילא נמצא דאסור לבטל המנהג, דהא המנהג חיי וקים.

נפק"מ ה' 16 אם הוה מעשה הכאה הפסק או לא.

לצד א' דהכאה הוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז נמצא דהכאה אין לו שייכות אם העצם קריאת המגילה דהוה משום פורסימא ניסא, נמצא דהכאה הוה הפסק ¹⁷ בהקריאה. ¹⁸

לצד ב' דהכאה הוה מצד שמחה נמצא דהכאה הוה כחלק מהפורסימא ניסא ולא הוה הפסק.

בנוגע השאלה באלו המרעישים ברעשים מינים ממינים שונים וכלים מכלים שונים ואף יש אנשים שיורים אז באויר או זורקים זיקוקין ומרעישים בפצצות מפצצות שונות ויש לעיין אם יש בכלל ענין בזה, או שזה אסור או שאינו מעלה ומוריד.

לצד א' דהוה מצד מצות מחיית עמלק, ושם רשעים ירכב, אז יכול להיות דיש איסור בדבר, דכיון דנהגו הגיוס כהיום לעשות כן בשעת שמחה ונצחון, נמצא דעושה היפוך ממה שבעצם רוצין לעשות, וזה וודאי אסור

לצד ב' דהכאה הוה מצד שמחה, א"כ י"ל שמותר לעשות כן דהא כל ההכאה הוה משום שמחה.

----- מקורות וביאורים -----

16 כתב הפרי מגדים [תר"צ בא"א כ"א] דהנהגים להכות בהמן יצא שחרם בהפסדס דאם הש"ץ שותק כמש"כ המג"א [סקי"ט] הא בעינן שלא יפסיק יותר מכדי נשימה [כדאי' בטור סי' תר"צ והביאו השע"צ נ"ז] ולכאורה תמיהתו על עיקר המנהג שקיימו הרמ"א, וי"ל שתלי בהחקיקה הנ"ל.

ונראה להליץ וליישב המנהג דהרי נהגו שהציבור אומרים פסוקים של גאולה והש"ץ מפסיק וקוראן אחר כך ובוה לא פיקפק הפמ"ג ועל כרחך דכיון שעושים כן משום שמחה דוחה לענין זה שלא להפסיק יותר מכדי נשימה שאין לו מקור בש"ס או כיון שמה שאין מפסיקין היינו משום שנקראת איגרת וכמש"כ הטור והב"ח ביאר שכן דרך הקורא איגרת אינו מפסיק יותר מכדי נשימה וא"כ י"ל דכל שמפסיק משום ענין הקריאה אינו סתירה לדרך קריאת איגרת ודוקא כששהא סתם אינו כדרך איגרת וא"כ ה"נ לגבי הכאת המן הוי מענין הקריאה.

וביותר נראה דמה שנהגו בהכאת המן היינו נמי משום שמחה או כדי שיתנו הקטנים לב לקריאה וכעין שכתב בהגהות מיימוניות [פ"א מהל' מגילה אות ז] לגבי קריאת פסוקי הגאולה שעושין כן לשמח התינוקות ולזרזם שמתוך כך תהיה דעתם לשמוע הקריאה, ויש להעיר דהחת"ס בגליון הש"ע כתב לבאר טעם מנהג הכאת המן להרעיש ולבלבל כדי שלא ישמע שם האגגי המחוי וצ"ל דמ"מ שומעין בקושי ולדבריו כל ההכאה צריכה להיות דוקא בזמן אמירת המן ולא אח"כ וזה דלא כדברי המג"א שכתב שהש"ץ ישתוק אז.

¹⁷ החזן שותק אחר קריאתו בנשימה אחת, וטעמא דמילתא מדוע בחרו להכות בקריאת 'עשרת בני המן' דיקא, מסביר היטיב רבי יוזפא שמש ז"ל מוורמיישא [בסו"ס מנהגי ורמיישא], וכתב: בפורים בקריאת המגילה אין מכין המן בכל המגילה רק כשקורא החזן עשרת בני המן ותו לא, ומנהג כשר הוא, מאחר שכל אדם חייב במקרא מגילה, אם יבואו להכות המן בכל מקום שקורא החזן המן במגילה ה"י ביטול גדול בקריאת מגילה, אבל עשרת בני המן נאמרו בנשימה אחת, אף אם מאריכין בהכות המן ההוא אין בא מזה ביטול קריאה, כי החזן שותק אחר שהי' קורא עשרת בני המן עד שפסקו מלהכות,

¹⁸ כתבתי מה שנראה לענ"ד, אבל ראיתי בספר פרדס אליעזר ד'מביא משו"ת מילי דאבות כי אין זו נקרא הפסקה, דרק שתיקה הוי הפסקה, משא"כ הכאת המן לא נקרא הפסקה כי עסוקים באותו ענין מחייה ממש בפועל, שכל ענין קריאת המגילה ילפינן מקרא כתוב זאת זכרון בסתר, שהוא מ"ע למחיית עמלק, וכן שורש הכאת המן הוא ענין מחייה, לכן לא הוה אלו הפסקות במגילה, כי גם בזה עסוקים באותו ענין מחיית עמלק.

בענין גדר חיוב מתנות לאביונים

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהחקירה במצות מתנות לאביונים, האם גדר דין זה הוא כצדקה בעלמא, או דלמא דהוה כעין משלוח מנות.
 ב] נפק"מ א' איזה כוונה צריכין לכוון כשנותן מתנות לאביונים.
 ג] נפק"מ ב' אם צריך לכוין בברכת שהחיינו גם על מצות מתנות לאביונים או לא.
 ד] נפק"מ ג' אם גם עניים מחיובים במצות זו או לא.
 ה] נפק"מ ד' אם סגי בפרוטה, או שצריך שיעור סעודה.
 ו] נפק"מ ה' אם יכול לצאת ידי חובתו ע"י מתנה ע"מ להחזיר, או לא.
 ז] נפק"מ ו' אם נתן מתנות לאביונים לפני הפורים והגיעו לידי העניים בפורים
 ח] נפק"מ ז' אם יוצאים ידי שתי המצוות, משלוח מנות ומתנות לאביונים, בנתינה אחת
 ט] נפק"מ ח' אם צריכין להקנות לאשתו המתנות לאביונים שנותן בעבורה.
 י] נפק"מ ט' אם הדין של כל הפושט יד הוה מדיני מתנות לאביונים.

כצדקה בעלמא, או דהוה מצוה מיוחד לשמח עניים ביום השמחה, כעין¹⁹ משלוח מנות.

כתב המחבר בשו"ע [תראד סעיף א'] חייב כל אדם לתן לפחות שתי מתנות לשני עניים.

צד א'²⁰ הוא דהחיוב הוא מצד מצות צדקה.²¹

יש לחקור בהחיוב ביום הפורים מחז"ל על נתינת מתנות לאביונים, האם גדר דין זה הוא

מקורות וכיאוורים

¹⁹ החקירה זו נכתב בהרבה פוסקים וספרים, והצד ב' נמי יש הרבה נסחאות, ובמקום אחד ראיתי שכתב שהצד השני הוא דהוה כמשלוח מנות דהיינו כדי שיהיה להעני צורכי הסעודה, ומקשה על צד זה, ממילא כתבתי רק כעין משלוח מנות.

²⁰ דהיינו שמצוה זו בעיקרה היא מצות צדקה שנוצטונו בה בתורה, אלא שמצות צדקה מן התורה אין לה זמן חיוב, וחז"ל תיקנו לנו ביום הפורים מצות מתנות לאביונים, כלומר שקבעו חובה לקיים מצות צדקה ביום זה.

²¹ כצד זה משמע בתוס' בסוגיא דמגבת פורים בפרק השוכר את האומנין [בבא מציעא עח ע"ב], ששינוי בברייתא מגבת פורים לפורים מגבת העיר לאותה העיר, ופירש רש"י [ד"ה מגבת] וז"ל מגבת פורים, מעות שגובין הגבאין מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים, לפורים, כולה יתנוה לעניים דפורים, עכ"ל, ובתוספות [ד"ה מגבת] הקשו וז"ל ואם תאמר, דאמרין בערכין [ו ע"ב] מעות של צדקה מותר לשנותן בכל מה שירצה, ואפילו באו לידי גבאי, ואפילו אמר מנורה זו לבדק הבית מותר לשנותה למצוה אחרת, ויש לומר, דדוקא בפורים אמרינן הכא דאין לשנות, ומגבת העיר לאותה העיר נמי דפורים דוקא, עכ"ל. וממה שהקשו התוספות מדברי הגמרא במסכת ערכין לגבי מצות צדקה, משמע דסבירא להו להתוספות שמהות מגבת פורים, דהיינו מצות מתנות לאביונים, הוא מצות צדקה של תורה, אלא שתיקנו חכמים שמעות הצדקה הנגבות בפורים יתנוה לעניים לצורך סעודת פורים ולא ישנוה לשום צורך אחר.

וכן משמע בשבלי הלקט עניין פורים [סימן רב] כתב וזה לשונו מצאתי בשם רבנו שלמה זצ"ל במעות פורים אין קצבה כל מה שירצה ליתן יתן מפני שהוא צדקה וצדקה כל אחד ואחד לפי עינו הטובה יתן, ומנהג פשוט אצלנו לחלק מעות לעניים בפורים ומיני מאכל ומשתה ע"כ, הרי להדיא שמתנות לאביונים היא צדקה, אמנם אפשר אולי לדחות ולומר שקרי ליה צדקה מהא שנותנים אותו לעני.

ויש ראייה לצד זה מסדר השו"ע דדין מתנות לאביונים נתבאר בארוכה בס' תרצ"ד ונקבע לו סימן בפני עצמו, ואילו הלכות משלוח מנות לא נקבעו להם סימן בפני"ע אלא הם כלולים בתוך סימן תרצ"ה דיני סעודת פורים, והיינו משום דדין מתנות לאביונים יסודה מדין צדקה, ואילו משלוח מנות הוה חלק מדיני שמחה, והרי היא כמו דין חיוב לבסומי ולכן כוללו בתוך דיני סעודת פורים.

ולצד זה אפשר ליישב בזה מה שיש להעיר על לשון השו"ע דהנה בדיני משלוח מנות [בס' תרצ"ה סעיף ד'] העתיק לשון הרמב"ם שכתב וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח, ומקורו מלשון הרמב"ם [מגילה פ"ב הל' ט"ו] ולכאורה תמוה למה לגבי מתנות לאביונים לא העתיק השו"ע לשונו של הרמב"ם [שם הל' י"ז] שקבע להלכה וז"ל מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שם שמחה גלוה ומפארה אלא לשמח לב עניים ויתומים וכו' שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה וכו' עכ"ל, ותמוה למה לא העתיק השו"ע כשם שהעתיק לשונו לגבי משלוח מנות [אולי י"ל משלוח מנות העתיק כל לשונו של הרמב"ם לכן העתיק גם דין ריבוי משלוח מנות, ומש"כ הדין של ריבוי מתנות לאביונים שכתבו הרמב"ם אחרי גמר סידור ההלכות לכן לא העתיקו השו"ע].

ולצד זה יש לתרץ משום דדין ריבוי משלוח מנות נובע מדין ריבוי שמחה שענינה ממצוות היום שהוא מצות שמחה, לכן כתב השו"ע כאן הדין שיש להרבות בשלוח מנות, אבל דין ריבוי מתנות לאביונים אינה משום ריבוי שמחה, שמתנות לאביונים אין דינה משום שמחה אלא קבעוה בפורים אף שאין ענינה שמחה אלא שמחת עבודת היוצר וכנ"ל אלא עיקר ענינה הוא משום המצוה הכללית שיש להרבות בנתינת צדקה ושאין דבר גדול מנתינת צדקה, אכן אין יחודה משום מצות היום דפורים אלא חשיבות ריבוי נתינתה היא כמו בכל השנה לכן לא העתיק כאן המחבר גודל חשיבות מצות צדקה.

בשו"ת קרן לדוד [או"ח סי' קס"ד] הוכיח כצד זה שמצות מתנות לאביונים אינו משום צרכי סעודה אלא הוא בתורת צדקה בעלמא, דאם היתה גם מצות מתנות לאביונים לצרכי סעודה כמו משלוח מנות אס כן כמו שבמשלוח מנות כתב התרומת הדשן שמאחר שמצות משלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא אינו יוצא יד"ח משלוח מנות במעות אלא דוקא במנות אוכלין ה"נ במתנות לאביונים היו צריכים לתקן שיתנו אוכלין דוקא, אלא על כרחך שמתנות לאביונים הוא בתורת צדקה בעלמא ולכן תיקנו בה ליתן אפילו מעות.

לצד א' דהחייב הוה מצד מצות צדקה אז אינו צריך ²⁶ לכוון אלא על מצות צדקה.

לצד ב' דהחייב הוה מצד חיוב לשמח עיניים, אז צריך לכוון שרוצה לקיים המצוה לשמח עיניים. **נפק"מ ב'** ²⁷ אם צריך לכוין בברכת שהחיינו גם על מצות מתנות לאביונים או לא.

צד ב' ²² הוא דהטעם ²³ הוא כדי לשמח ²⁴ עניים. ²⁵

והנפקא מינה.

נפק"מ א' איזה כוונה צריכין לכוון כשנותן מתנות לאביונים.

מקורות וביאורים

²² דהיינו שמצות מתנות לאביונים אינה ענין כלל למצות צדקה, אלא מצוה מיוחדת היא בפני עצמה ממצות היום שתיקנו חז"ל ליום הפורים, וכשם שמצוה להרבות רעות ושמחה על ידי משלוח מנות איש לרעהו, כך מצוה לשמח לב עניים ונדכאים בפורים על ידי נתינת מתנות. ²³ ובקשר לדוד הקשה על דעת הנמוקי יוסף וסיעתו שאם מתנות לאביונים הוא לצרכי סעודה כמו משלוח מנות היה להם לתקן שיתנו אוכלין דוקא כמו משלוח מנות, וי"ל דסוף סוף יש חילוק בין משלוח מנות לבין מתנות לאביונים, דגבי משלוח מנות שתקנו לשמח בני אדם אין חוששין שמא באמת אין למקבל כדי סעודתו, אלא הכוונה הוא כמו שכתב החתם סופר בתשובתו כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחה, שזה רק לצורך הרוחה, ולצורך זה שיהיה לבני אדם סעודה בהרוחה עדיף ליתן אוכלין דוקא, שמריבוי מיני האוכלין שיקבלו יעשו סעודה בריוח, ומשו"ה תיקנו חכמים שצריך ליתן מנות אוכלין דוקא, אבל מתנות לאביונים שכתבו הנמוקי יוסף וסיעתו שהוא לצורך סעודת פורים של האביונים אין זה להרוחה אלא הוא משום חשש שמא לא יהא לאביון מה לאכול בסעודתו כלל ועל זה לא יועיל מה שיתנו לו בני אדם מנות אוכלין דהיאך יודע הנותן איזה מינים חסרים לאביון מסעודתו, ואם יתנו לו הכל מין אחד בהרוחה גדולה עדיין יהא חסר לאביון מינים שאין לו, ולכן תיקנו חכמים שיתנו לאביון מעות או שוה כסף שיוכל לקנות בהם די מחסורו לסעודתו ויסעוד סעודת פורים בכל המינים שהוא צריך להם וכן כתב הג"ר אשר וייס שליט"א בספר יהודה לקדשו [עמ' תשפ"א] דלגבי מתל"א תיקנו ליתן מעות משום שעניים הם, ורק העני יודע מה מחסורו אשר יחסר לו ולהשיג במעות את מחסורו, משא"כ בעשירי שיש לו כל צרכו תיקנו לשלוח לו מאכל ומשקה כדי להרבות במשתה עכ"ל.

ואם כל הנ"ל הוא אמת אז נראה דאדרבה ממה שתיקנו ליתן מעות למצות מתנות לאביונים יש ראייה לדברי הנמוקי יוסף שטעם המצוה הוא לצרכי סעודה ולא בתורת צדקה בעלמא דהא איתא בגמ' [שם דף ד' ע"ב] דכ"ע מיהא מגילה בשבת לא קרינן מ"ט רב יוסף אמר מפני שעניינהו של עניים נשואות במקרא מגילה ופירש"י [ד"ה נשואות] לקבל מתנות האביונים ואי אפשר בשבת, וצ"ב למה אי אפשר ליתן מתנות לאביונים בשבת והלוא אפשר לצאת ידי חובת מתנות לאביונים על ידי מתנות של אוכלין שמותר ליתן אותן לעניים בשבת, ותיריך הטורי אבן [באבני שהם כאן] דמתנות לאביונים עיקר מצותו במעות המוקצין בשבת ולא במידי דמיכל, והרי לדברי הקרן לדוד שמצות מתנות לאביונים היא מצות צדקה ואינה לצורך סעודה כלל אם כן סברת הטורי אבן תמוה דלמה יהא עיקר מצותו במעות דוקא ואטו במצות צדקה יש עיקר מצוה ליתן מעות טפי מאוכלין, אלא על כרחך שהטורי אבן סובר כדברי הנמוקי יוסף וסיעתו שמתנות לאביונים היא לצורך סעודת פורים ומשו"ה תיקנו עיקר המצוה במעות וכמו שביארנו שע"ז יוכל האביון לקנות בהם את מה שחסר לסעודתו ולא יהיה לו הרבה ממין אחד ומיין אחר יחסר לו לגמרי, והקרן לדוד יצטרך לתריך קושית הטורי אבן כמ"ש החזון איש [או"ח סי' קנ"ה סק"א] שאפילו הנותן אוכלין למצות מתנות לאביונים אי אפשר לו ליתן מתנות לאביונים בשבת משום איסור הוצאה או משום עובדא דחול עי"ש אבל מדברי הטורי אבן לכא"ו מבואר שהוא סובר כדעת הנמוקי יוסף וסיעתו שמצות מתנות לאביונים היא לצורך סעודת פורים ולא בתורת צדקה בעלמא.

²⁴ יש להביא ראייה לצד זה מהא דאמרו בירושלמי שאין מדקדקין במעות פורים ונפסק כן בשו"ע [תרצ"ד ס"ג] וכתב דכל הפושט יד ליטול נותנים לו ובמקום שנוהגים ליתן אף לעכו"ם נותנים וז"ל הנימוקי"י [מס' ב"מ דף מ"ח ב' ברי"ף] ואין מדקדקין בדבר לומר עני זה ראוי וזה אינו ראוי אלא כל הפושט את ידו ליטול יטול כדי שיהיו הכל שמחים וכו' עכ"ל, וע"ש עוד מה שכתב משם הרמב"ן בענין נתינה לעכו"ם מפני דרכי שלום וע"ע במשני"ב [שם] שכתב דבמקום שלא הורגלו ליתן לעכו"ם זה הנותן פרוטה לעכו"ם גזול לעניים ומראה בעצמו כאילו מקיים בהם מתנות לאביונים ע"ש, ומשמע מכל הדברים דבמקום שרגילין ליתן להם יוצאים בזה יד"ח מתנ"ל, וכן במה שאמרו כל הפושט יד וכו' משמע שיוצאים בזה יד"ח ומוכח מזה ג"כ דאין זו גדר צדקה דעלמא רק דין צדקה מיוחד מדבריהם משום שמחה וכמ"ש הנימוקי"י הנ"ל, ומ"מ נראה לענ"ד דאם ברור שהפושט יד עשיר ואינו אביון אין יוצאין בנתינה לו ורק בספק אפשר שיוצאין בנתינה זו דהם אמרו והם אמרו ולמעשה כל ענין זה עוד צ"ע וכל מה שכתבתי לעורר בעלמא.

²⁵ וכצד זה מבאור בהריטב"א, דכתב בחידושו למסכת מגילה [ז ע"א ד"ה גרסינן בגמרא], שמביא שם הריטב"א דברי הרמב"ן, בהרחבת הלשון ובתוספת ביאור, וז"ל גרסינן בגמרא דבבא מציעא פרק השוכר את האומנין מגבת פורים לפורים וכו', וקתני עלה בתוספתא ומגבת העיר לאותה העיר ואין מדקדקים בדבר, פירשו בירושלמי שכל הפושט ידו ליטול יתנו לו, לומר, שנותנין לכל אדם ואין מדקדקין אם הוא עני וראוי ליתן לו, שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא אלא מדין שמחה, שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות, ולפיכך נהגו ליתן מעות פורים לגוים ואפילו עשירים, שכיון שאנו נותנים לכל אדם אם לא ניתן להם היא שם איבה וכו', עכ"ל, הרי מפורש בדברי הריטב"א, שנתנית מתנות לאביונים בפורים אינו מדין מצות צדקה גרידתא, אלא מצוה מיוחדת שתיקנו לנו חכמינו ליום זה כדי להרבות בשמחה, בדומה למצות משלוח מנות איש לרעהו. ואף מלשון הרמב"ם יש לדייק כצד זה, שעיקר מצות מתנות לאביונים תיקנוה חכמינו ז"ל בייחוד ליום הפורים כדי להרבות בשמחה ביום זה, שכתב [הלכות מגילה פרק ב' הלכה י"ז] וז"ל מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר [ישעיהו נז טו] להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, עכ"ל.

וכן מבאור הנמוקי יוסף [דף ב' ע"א] דכתב וז"ל דחייב בה ומתנות לאביונים לאביוני ישראל לצורך סעודת פורים, וכן נראה להדיא מלשונו של החידושי הר"ן כאן שכחב שחיוב מתנות לאדם אחד למי שהוא עשיר, ולאביונים שאינן רגילין כל כך לאכול די להם במתנה אחת והיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול וכן הוא לשונו של רבינו יהונתן מלוניל, ויש להקשות למה הזכירו שאינן רגילין כל כך לאכול דאכילה מאן דכר שמיה, אלא ודאי שכולם סוברים שמצוה מתנות לאביונים היא סיפוק צרכי אכילה לסעודת פורים ואינה בתורת צדקה בעלמא, ממילא זה תלי כמה האדם רגיל לאכול כל השנה.

²⁶ ומ"מ אין זה ברור דאולי מ"מ כיון שציוו חז"ל לחזר אחר העני הרי שיש כאן גם מצות חז"ל שצריך לכוון לצאת בה וצ"ע. ²⁷ כתב המחבר בשולחן ערוך [אורח חיים סימן תרצ"ב סעי' א'] וז"ל הקורא את המגילה מברך לפניו שלוש ברכות, על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושחיינו, עכ"ל. וכתב במגן אברהם [סק"א] וז"ל ויכוין בברכת שהחיינו גם כן על משלוח מנות וסעודת פורים, שהם גם כן מצות עכ"ל, ולא הזכיר מצות מתנות לאביונים בין שאר מצוות היום שיש לכוין עליהם בשעת ברכת שהחיינו.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז עניי
פטורים.³¹

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז ליכא
נפק"מ³² בין עניי לעשירים.³³

נפק"מ ד' ³⁴ אם סגי בפרוטה, או שצריך שיעור
סעודה.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז אינו
²⁸ צריך לכוון בברכת שהחיינו על מתנות
לאביונים.

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז צריך
²⁹ לכוון בברכת שהחיינו גם על ברכה זו.

נפק"מ ג' ³⁰ אם גם עניי מחיובים במצות זו או
לא.

----- מקורות וביאורים -----

ובפרי מגדים [אשל אברהם סק"א] הביא דברי המגן אברהם והוסיף בדבריו מצות מתנות לאביונים, וז"ל שהחיינו, עיין מגן אברהם ויכוין להוציא משלוח מנות ומתנות לאביונים בברכת שהחיינו, עכ"ל. אולם המגן אברהם עצמו השמיט מתנות לאביונים, ויש לעיין דבמה נחלקו, וי"ל דנחלקו בהחקירה הנ"ל.

²⁸ כצד זה סובר המגן אברהם, וההסבר הוא שלצד זה מצות מתנות לאביונים היא מצות צדקה גרידא שקבעוה חכמינו ז"ל חובה בפורים, ומשום הכי סבר המגן אברהם שאין מקום לברך ברכת שהחיינו על מצוה שאנו מחוייבים בקיומה במהלך כל השנה כולה, שהרי אין ברכת שהחיינו באה אלא על מצוות הבאות מזמן לזמן [מסכת עירובין מ ע"ב].

²⁹ כצד זה סובר הפרי מגדים, וההסבר הוא דכיון שמצות מתנות לאביונים היא ממצוות היום, ותיקנוה חכמים במיוחד ליום הפורים כדי להרבות שמחה, ומשום הכי יש לכוין עליה בברכת שהחיינו, דמאי שנא משאר מצוות היום, משלוח מנות וסעודת פורים, שמכוונים עליהן בברכת שהחיינו.

ובספר שלמי מודה על עניי פורים [סי' כ"ב] כתב דלא שייך ברכת שהחיינו על מתנות לאביונים משום דליכא מצוה מתנות לאביונים אלא על ידי שיש עניי בישראל ואי אפשר לשמוח כל כך בדבר התלוי בצרת חבירו, אבל יש להקשות עליו, ד'בשו"ע [או"ח סי' רכ"ג סעי' ב'] כתוב דמת אביו וירש ממנו מברך שהחיינו, ואין לך צרה אחרת גדול מזה, ואפילו הכא פסק המחבר דמברך שהחיינו, אלא הוכיחו מזה בספר יהודה לקדשו וברכת רפאל [עניי פורים סי' ט"ט] דבעצם שייך לברך על מצוה כזה שהחיינו.

³⁰ כתב הב"ח [אורח חיים ריש סימן תרצ"ד] על דברי הטור [שם] חייב כל אדם ליתן מתנות לאביונים, וז"ל כלומר כל אדם, אפילו עני המקבל צדקה חייב לתת ממה שנתנו לו לשאר אביונים בפורים, דאין דין מתנות לאביונים בפורים כדין שאר צדקה, דהכשר מצות פורים כן הוא לתת מתנות לאביונים, וכדין ארבע כוסות בפסח, עכ"ל. וכן הביא בטורי זהב [שם, סק"א] בשם חותנו הב"ח, וז"ל חייב כל אדם, כתב מו"ח ז"ל אפילו עני המתפרנס מהצדקה, כמו בארבע כוסות של פסח, מה שאין כן בשאר צדקה שאינו חייב רק פעם אחד בשנה כדי לקיים מצות צדקה, כמו שכתוב ביוורה דעה סימן רמ"ח ורמ"ט, עכ"ל.

אולם מצינו בפרי חדש [שם, סק"א] שחולק על דבריהם, וז"ל יש מי שכתב, שעני המתפרנס מן הצדקה שחייב גם הוא במתנות לאביונים, ואין לזה טעם, אלא מסתברא ודאי דפטירי, עכ"ל. ולא ביאר הפרי חדש כלל, מה מקום ומה טעם מצא לחלוק על דברי הב"ח והט"ז, ויש לעיין דבמה נחלקו, וי"ל שנחלקו בהחקירה הנ"ל.

³¹ דלצד זה נמצא דמצות מתנות לאביונים אינה אלא מצות צדקה גרידא שתיקנו חכמים לקיימה ביום הפורים, ומאחר שהעני שאין לו כדי פרנסתו פטור ממצות הצדקה [רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ז' הלכה א', שולחן ערוך יורה דעה סימן רנ"א סעי' ג', ושם סימן רמ"ח ש"ך סק"א], משום הכי אין טעם לחייב העני במצות מתנות לאביונים.

³² דלפי צד זה נמצא שמצות מתנות לאביונים היא מצות מיוחדת ממצות היום דפורים לתת מתנות לאביונים, וכדין ארבע כוסות ב'פסח ולכן כשם שחייב העני בשאר מצוות היום, משלוח מנות וסעודת פורים, כן אין שום סברא לפוטרו ממצות מתנות לאביונים.

³³ ומנפק"מ זה נוכל לבוא לפשוט עיקר חקירתנו, דבענין זה מצינו מפורש בפוסקים שכתבו דעני חייב ליתן מתנות לאביונים בפורים, דהנה בטור ובשו"ע כתבו חייב כל אדם ליתן לפחות ב' מתנות לב' עניי ודייק הב"ח דאפי"ן עני המקבל צדקה חייב לתת ממה שנתנו לו לשאר אביונים בפורים וכתב מפורש בלשונו בטעם הדבר דאין דין מתנות לאביונים בפורים כדין שאר צדקה דהכשר מצות פורים כן הוא לתת מתנות לאביונים וכדין ד' כוסות בפסח ואפי"ן משלוח מנות חייבים בו העניי אע"פ שלא יספיק להם בסעודתם לאכול לעצמם א"כ ה"ה מתנות לאביונים בפורים, אבל שאר צדקה דכל השנה אין העני המקבל הצדקה חייב בה אלא פעם אחת בשנה יתן דבר מועט לצדקה כדי לקיים מצות צדקה עכ"ד, ודברי הב"ח ברור מללו דאין גדר מתנות לאביונים כגדר שאר צדקה.

ובפמ"ג [תרצ"ד משב"ז א'] הביא שכדברי הב"ח כתב ג"כ הא"ר, והוסיף שכן משמע קצת בגמ' ומתנות לאביונים סד"א מכלל צדקה הוא ומפטר קמ"ל עכת"ד ונראה כוונתו דבגמ' משמע דהיו מחלפי סעודתייהו ומשמע דמייירי בעניי וכמ"ש בשו"ע [סי' תרצ"ה ס"ד] ע"ש ודו"ק ומזה משמע שחייב עני במשלוח מנות ולפ"ז ה"ה במתנות לאביונים, ויש לדחות דמשלוח מנות אינו מדין צדקה כלל רק ענין של שמחה בלבד ובהמשך הביא הפרי"ג דברי הפרי"ח שכתב דעני חייב במשלוח מנות ומאיירך כתב דפטור ממתנות לאביונים וכתב הפמ"ג צ"ע עליו דהכל היו בכלל הנס כאשר ואולי הפרי"ח ס"ל כצד א' בהחקירה הנ"ל דהוי גדר של צדקה בעלמא וכנ"ל.

³⁴ בענין שיעור קיום מצות מתנות לאביונים לא מצינו בשולחן ערוך שיעור לקיום מצות מתנות לאביונים, אולם מצינו כבר בדברי הראשונים שנתנו שיעור במצוה זו, וז"ל רש"י בתשובתיו [שו"ת רש"י סימן רצ"ג, הובא בשבולי הלקט ענין פורים סימן ר"ב], מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל, במעות פורים אין קצבה, כל מה שירצה האדם ליתן יתן, מפני שהוא צדקה, וצדקה כל אחד ואחד יתן כפי עינו הטובה, עכ"ל. וכן כתב הריטב"א בחידושו [מסכת מגילה ז. ד"ה תני רב יוסף], וז"ל ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בשני פרוטות, דשוה פרוטה חשיבא מתנה אבל לא בפחות, כדאיתא בגיטין [כ ע"א] ובדוכתי אחריתי, עכ"ל.

אולם האחרונים נתנו שיעור אחר במצוה זו, וז"ל הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה [אורח חיים סימן תרצ"ד סק"ב], אם נותן מעות [למתנות לאביונים], צריך שיתן שיעור שיקנה שלוש ביצים אוכל, ואם נותן אוכל, צריך שיתן לו שיעור שלוש ביצים מפת, כן נראה לפום ריהטא, ולפי זה, אם מחלק לעניי מנה, לכל אחד פרוטה, לא יצא ידי חובתו, ועדיין צריך להתיישב, הרב זרע יעקב נר"ו בשו"ת סימן ל"א, עכ"ל. ובכ"ה החיים [סק"ז] הביא שכן גם דעת הבן איש חי [פרשת תצוה אות ט"ו], ומסיק שכן המנהג להחמיר כדי לצאת אליבא דכולי עלמא ובשערי תשובה [שם, סק"א] הביא גם הוא דברי הזרע יעקב ותמה עליהם, וז"ל ואין גוף הספר בידי לדעת טעמו, דבכל דוכתי נתינה בפרוטה, עיין בפסחים דל"ב ובגיטין דף כ' בתוספות שם, ועיין שם שהאריך לתת ולשאת בענין זה. ויש לעיין דבמה נחלקו וי"ל שנחלקו בהחקירה הנ"ל.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז לא מהני ³⁹ מתנה ע"מ להלחזיר

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז יכול להיות מהני אפילו במתנה ע"מ להחזיר.

נפק"מ ו' ⁴⁰ אם נתן מתנות לאביונים לפני הפורים והגיעו לידי העניים בפורים

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז סגי ³⁵ בפרוטה.

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז צריך ליתן ³⁶ שיעור סעודה.

נפק"מ ה' ³⁷ אם יכול לצאת ידי חובתו ע"י מתנה ³⁸ ע"מ להחזיר, או לא.

מקורות וביאורים

³⁵ משום דלצד זה לא הוה אלא מצות צדקה גרידא שקבעוה חכמים חובה ליום זה, ומשום הכי ודאי יוצאים ידי חובה אף בנתינת שתי פרוטות לשני עניים, כדינא דמצות צדקה, וזהו שכתב רש"י, כל מה שירצה האדם ליתן יתן, מפני שהוא צדקה, וצדקה כל אחד ואחד יתן כפי עינו הטובה.

³⁶ דלצד זה שמצות מתנות לאביונים הוא מצוה מיוחדת ממצוות היום, ואינה מצות צדקה גרידא, וכיון שעיקרו באה לשמח העניים שיוכלו לקיים מצות סעודת פורים, כמבואר בסוגיית הגמרא בפרק השוכר את הפועלים [מסכת בבא מציעא ע"ב] מגבת פורים לפורים, לכן סברו שחייבים ליתן לעניים כדי שיעור סעודה, שהוא שיעור שלוש ביצים.

³⁷ בביאור הלכה [סימן תרצ"ד ד"ה ליתן לפחות] הביא ספיקת הפרי מגדים [שם, משבצות זהב סק"א] וז"ל נסתפקתי, מתנה לאביון, אי מהני על מנת להחזיר, ומשלוח מנות לא מהני, כי מצוה מאכל ומשקה שישמחו בפורים, עכ"ל. והרב חיד"א בתשובותיו [שו"ת יוסף אומץ סימן פ"ב] הביא אף הוא ספק זה, ונשא ונתן בדבר, ומסיק וז"ל אך מסתברא דלא סגי במתנה על מנת להחזיר, והדבר פשוט בעיני, עכ"ל.

³⁸ וכעין ספקו של הפרי מגדים, יש להסתפק גם היכא שנתן מתנה לעני, והעני מחל על המתנה או שאינו רוצה לקבלו, האם יצא ידי חובת מצות מתנות לאביונים, דהנה במשלוח מנות, פסק הרמ"א [סימן תרצ"ה סעי' ד'] וז"ל ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא, עכ"ל.

וידועים דברי החתם סופר [חלק א' אורח חיים סימן קצ"ו] שתלה דינו של הרמ"א בשתי הטעמים שנאמרו בשורש מצות משלוח מנות. לפי טעמו של התרומת הדשן [סימן קי"א] שחכמינו תיקנו מצות משלוח מנות כדי שיהא לכל אחד ואחד די סיפוקו לקיים סעודת היום כדינא, נמצא שקיום המצוה תלוי במקבל, ואם כן היכא שמוחל המקבל על המנה או שאינו רוצה לקבלו ודאי לא יצא השולח ידי חובה, שהרי לא נתקיים כוונת המצוה כלל ועיקר, אבל לפי הטעם שכתב בעל מנות הלוי [אסתר ט' יט] שתיקנו מצות משלוח מנות כדי להרבות שלום ורעות בין בני ישראל, הרי עיקר קיום המצוה תלוי בנותן, וכיון ששולח מנה לרעהו והראה חיבתו ואהבתו אליו, אף אם המקבל מוחל לו אינו שאינו רוצה לקבלו כבר יצא ידי חובתו, עיין שם, והדברים עתיקין

ואף אנו בנידון דידן, יש לנו לדון בספיקות אלו שהעלינו בדיון מתנות לאביונים, לפי שתי הסברות שביארנו בגדר מצוה זו, על פי דרכו של החתם סופר, ונאמר, שאם מצות מתנות לאביונים הוא מצוה צדקה גרידא שקבעוה חכמים חובה ליום זה, הרי עיקר קיום המצוה תלוי במקבל, ומסתבר אם כן, דהיכא שנתן המתנה לעני על מנת להחזיר, או שמחל העני על המתנה או שלא רצה לקבלו, לא יצא הנותן ידי חובתו, שהרי מה צדקה היא זו אם לא הגיע המעות לידי העני. אבל אם נאמר שמצות מתנות לאביונים היא מצוה מיוחדת ממצות היום שתיקנוה חכמים כדי לשמח לב העניים, נמצא שעיקר קיום המצוה תלוי בנותן, שעליו הטילו חכמים לשמח לב העניים ביום הפורים, ואם כן יש מקום לומר שאף אם נתן לעני מתנה על מנת להחזיר יצא ידי חובת המצוה, שהרי בנתינת המתנה גופא שימח את לב העני בהראותו לפניו כוונת לבו הטוב, וכל שכן היכא שנתן לו מתנה גמורה, אלא שמחל העני או שלא רצה לקבלה, ודאי מסתבר שלפי סברא זו יצא הנותן ידי חובת המצוה, מאחר ששימח הנותן לב העני שמחה גמורה.

³⁹ דהא בצדקה העיקר הוא הקבלה.

⁴⁰ כתב בבאר היטב [סימן תרצ"ה סק"ז] וז"ל עוד נסתפקתי, מי ששולח לחבירו שבמדינת הים שני מנות או שני מתנות לאביונים קודם פורים, ובפורים עצמו בודאי מגיעים לידו, אי יוצא ידי חובתו או לא, מי נימא כיון דבשעה ששולח לא היה חייב בהם לא נפיק, או דילמא כיון דבפורים עצמו שהוא שעת חיוב הגיעו לידו נפיק עיין יד אהרן [סימן תרצ"ד, בית יוסף] שדעתו נוטה דיוצא ידי חובתו שפיר, עיין שם, עכ"ל.

והנה, לענין מצות מתנות לאביונים לא מצינו מי שחולק על הכרעת בעל יד אהרן, אולם לענין מצות משלוח מנות רבים הם האחרונים [ערוך השולחן אורח חיים סימן תרצ"ה סעי' י"ז, שו"ת תורה לשמה אורח חיים סימן קפ"ח, חידושי רבינו מאיר שמחה מסכת מגילה ה. ד. ד"ה ועוד נראה ל' החולקים על דבריו, וסבורים שלא יצא ידי חובה היכא שנתן המנה קודם פורים, אף אם הגיע לידו ביום פורים, ובשו"ת תורה לשמה ביאור הלוי, שלענין משלוח מנות תלוי דין זה בשני הטעמים שנאמרו בגדר מצות משלוח מנות [ראה למעלה], שלטעם התרומת הדשן שתקנת חכמינו במצוה זו היתה כדי שיהא בידי כל אחד לקיים סעודת היום, נמצא שקיום המצוה תלוי בעיקרו במקבל המנה, מסתבר שבכהאי גוונא יצא השולח ידי חובתו אף ששולחו לפני הפורים, שהרי לידי המקבל לא הגיע אלא בפורים, אבל לטעמו של בעל מנות הלוי, שכוונת התקנה היתה כדי להרבות אחוה ורעות בין בני ישראל, הרי המצוה מוטלת על הנותן, ואם שלח המנה לפני הפורים לא יצא ידי חובתו, משום שביום הפורים עצמו לא עשה השולח מעשה להראות אהבתו לרעהו, עיין שם מילתא בטעמא.

ולפי דרכינו אנו שביארנו בנפק"מ הנ"ל בענין היכא שמוחל העני על המתנה או שאינו רוצה לקבלו, נמצינו למדים אף בנידון דידן, היכא שנתן המתנות לפני פורים והגיע לידי העני ביום הפורים, שהדבר תלוי בשני הביאורים שביארנו בגדר המצוה, שאם נאמר שגדר המצוה היא מצות צדקה גרידא שקבעוה חכמים חובה ליום זה, ועיקר קיום המצוה תלוי בעני המקבל, ודאי מסתבר לומר, כהכרעת בעל יד אהרן שהביא בבאר היטב, שיוצא ידי חובה אף אם נתן המתנות לפני פורים, שמאחר והגיע לידי העני ביום פורים, הרי נתקיים מצות צדקה ביום זה. אבל אם מצות מתנות לאביונים היא מצוה מיוחדת ממצוות היום שתיקנו חכמים ליום זה לשמח לב העניים, וקיום המצוה תלוי בנותן, אם כן כשם שכתבו האחרונים לענין מצות משלוח מנות, שאין יוצא ידי חובתה אלא אם קיימן בעיצומו של יום הפורים, כך גם מצות מתנות לאביונים אין סברא שיצא ידי חובתה אלא אם נתן המתנות ושימח לב העניים ביום הפורים עצמו, דמאי שנא.

[הנה בפשוטו א"א ליתן המתנות קודם פורים דכיון שהמצוה היא בפורים אם זכה העני במתנות קודם פורים נמצא שהנתינה לא היתה בפורים, אולם מצינו במג"א [סי' תרצ"ד סק"א] שהביא מהבעה"מ שלא יתן קודם פורים דילמא אכלו להו קודם פורים ע"ש ועיין בפרמ"ג שם שמהני ליתן בתענית אסתר שאין בזה החשש שיאכל קודם פורים שלכאו' אינו מובן איך שייך ליתן קודם פורים הרי כיון שהעני זכה במעות קודם פורים א"כ לא קיים המצוה בפורים וכמו שא"א לקרא המגילה קודם פורים..

והנראה שהנה טעם מצות מתנות לאביונים הוא כדי שיהיה לעניים סעודת פורים כמבואר בראשונים במגילה דף ב' שפירשו הטעם שחכמים ביטלו תקנת כפרים כי היו העניים אוכלים המתנות קודם פורים ולא היה להם סעודת פורים ולכן אף כשנתן המעות קודם פורים אם עי"ז יש לעני סעודת פורים שפיר נחשב שמקיים המצוה בפורים כי אין המצוה בעצם זכיית העני במעות אלא קיום המצוה הוא במה שבפועל יש לעני

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז יוצא
אפילו שלח לפני פורים

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז אי⁴³
אפשר לצאת שתי המצות בנתינה אחד.

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז צריך
לקיים המצוה דווקא בפורים.

לצד ב' דהחיוב הוה מצד חיוב שמחה, אז
אפשר לומר דיכול⁴⁴ לצאת שתי מתנות בנתינה
אחד.

נפק"מ ז' א' אם יוצאים ידי שתי המצוות,
משלוח מנות ומתנות לאביונים, בנתינה אחת⁴²

נפק"מ ח' א' אם צריכין להקנות לאשתו
המתנות לאביונים שנותן בעבורה.

מקורות וביאורים

סעודת פורים ודוגמא לזה מצות פריה ורביה שצידד המנח"ח שהמצוה בגוף הבאת הילדים למרות שלא עשה בזמן הלידה שום פעולה רק כיון שמחמתו באו ילדים לעולם קיים מצוה ולכן שפיר מקיים אף בנותן קודם פורים ורק משום דילמא אכלי להו אין להקדים הנתינה אמנם בעיקר הדבר דעת המחצה"ש שם שאין ליתן קודם פורים גם אם אכל בפורים ע"ש.

⁴¹ בפרק קמא דמסכת מגילה [ז ע"א] תני רב יוסף, ומשלח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד, ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם, רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגאל תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, ע"כ. כן היא גירסת הגמרא שלפנינו, ולפי גירסא זו, למדנו מדברי רב יוסף, שבנתינה אחת של שני מנות לפני אחד, יכול לצאת ידי חובתו בשני המצוות כאחת, משלוח מנות ומתנות לאביונים.

אולם הב"ח והגר"א [בהגהותיהם אות א'] מוחקים מדברי הגמרא תיבות 'ומתנות לאביונים', וכן נראה שהיא גירסת רש"י. ובטורי אבן [שם, ד"ה קיימת בנו] האריך בענין זה, וז"ל קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, לכאורה נראה לי לפרש דהכי קאמר, דבהני שני מתנות, אטמא וגרבא דשלח ליה, קיים משלוח מנות איש לרעהו, דהא איכא שני מתנות לאיש אחד, וגם קיים מתנות לאביונים, דרבי אושעיא עניי היה כדמוכח בירושלמי [פרק א' הלכה ד'], ונפקא מינה, כשישלח עוד מתנה לאביון אחר, הא דרבי אושעיא מצטרף, דהא איכא שתי מתנות לשני אביונים, וגם מצות משלוח מנות קיים בהא דרבי אושעיא לבד, דאביון לא נפיק מכלל רעהו, והא איכא שתי מתנות לאיש אחד, ולפי זה, הא דכתב קרא משלוח מנות וגם מתנות, נפקא מינה באינו משלח אלא שתי מתנות לשני אביונים, דמשום משלוח מנות ליכא, דבעינן שתי מתנות לאדם אחד, וצריך לשלוח עוד שתי מתנות לאדם אחר, אבל בשולח שתי מתנות לאביון אחד, עלתה לו לכאן ולכאן, למשלוח מנות ולמתנות לאביונים, ומכל מקום נראה לי עיקר, דבשלוח שתי מתנות לאביון אחד אינו עולה לו לשתייהן, אלא או משלוח מנות, דאביון לא נפיק מכלל רעהו, וצריך לשלוח עוד שתי מתנות לשני אביונים לקיים מצות מתנות, או עולה לו למצות מתנות לאביונים לחוד, אבל לא לכאן ולכאן, ואי אפשר לקיים שתי מצות הללו אלא על ידי שלושה בני אדם, שנים מהן אביונים, ואחד בין עשיר ובין אביון, והא דשלח ליה קיימת בנו משלוח מנות ומתנות, לאו למימרא דקיים לשתייהן, אלא אסיפא דקרא סמיך, דקיים על ידו מתנות לאביונים, עכ"ל, והאריך עוד בענין זה, והביא ראיה לדבריו מדברי הירושלמי בעובדא זו, עיין שם. הרי לפנינו מסקנת הטורי אבן, שאי אפשר לצאת ידי חובת שתי המצוות בנתינה אחת לאדם אחד, אבל לא ביאר כלל טעמו של דבר למה באמת יבצר ממנו דבר זה, והרי אביון זה אף בכלל רעהו הוא, כדברי הטורי אבן בתחילת דבריו.

והנה לעומת הטורי אבן, מצינו גדול אחד מדבר שחולק עליו בדיון בזה, הלא הוא המהרש"א בחידושי אגדות [שם ד"ה שדר ליה] וז"ל שדר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות, פירש רש"י [ז ע"ב ד"ה הכי גרסינן] דהא תרי מנות איכא כו', עיין שם, פירושו אינו מבורר, ומאי אשמועינן בכך, הא ודאי דאטמא דעגלא וגרבא דחמרא שתי מנות הן. ונראה לקיים כל נוסחות הגמרות שלפנינו, דמייתי נמי סיפא דקרא ומתנות לאביונים, ומשום דמנה משמע כל דהו, ולכך בעי תרי לאיש אחד, אבל מתנה בעי שיעור נתינה, כדאמרינן בכמה דוכתי, וסגי לאיש אחד מתנה אחת, ומשום דשלח לו שתי מנות אטמא דעגלא וגרבא דחמרא, שהם גדולות כשיעור נתינה, אמר דבהנך שתי מנות, שהן גדולות טפי משיעור מנות, קיימת גם כן ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לרבי אושעיא ולבני ביתו וכו', עכ"ל.

הרי מפורש בדברי המהרש"א שחולק על הטורי אבן, וסבירא ליה דשפיר אפשר לצאת ידי חובת שתי המצוות, משלוח מנות ומתנות לאביונים, בנתינה אחת לאדם אחד, ויש לעיין בדמה נחלקו, וי"ל שנחלקו בהחקירה הנ"ל.

⁴² ראה שו"ת כתב סופר [אורח חיים סימן קלט] שהאריך בשאלה זו, והביא דברי הטורי אבן, ועיין שם שכתב שנשא ונתן בזה, ורוצה לומר שיש בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות [מסכת פסחים קב ע"ב]. ואולם, אין די בטעם זה לבאר דברי הטורי אבן, שהרי דין זה שאין עושין מצוות חבילות חבילות, אינו אלא דינא דלכתחילה, אבל בדיעבד ודאי יוצא ידי חובתו, כמו שכתב הכתב סופר עצמו, עיין שם.

⁴³ הטורי אבן סובר כצד זה, ולסברתו מצות מתנות לאביונים אינה אלא מצות צדקה גרידתא שקבעוה חכמים חובה ביום זה, ולכן לשיטתו אין מקום כלל לומר שיקיים מצות מתנות לאביונים במשלוח המנה, שאם אמנם בשילוח המנה קיים מצותו והרבה בזה אחוה ושלוש בינו לבין רעהו, מכל מקום לא קיים כלל מצות צדקה, שהרי המנה קיבלה העני משום מצות משלוח מנות וצדקה לא בא לידו כלל, ולכן חייב לחזור ולשלוח מתנות לשני עניים לשם קיום מצות צדקה, ובזה יצא ידי חובת מצות מתנות לאביונים.

⁴⁴ וכן הוא דעת המהרש"א שמצות מתנות לאביונים היא מצות מיוחדת כמו יתר מצוות היום, וכשם שתיקנו חכמים משלוח מנות איש לרעהו כדי להרבות אחוה ורעות, כן תיקנו נמי מתנות לאביונים כדי לשמח לב העניים. נמצא ששתי מצוות אלו, משלוח מנות ומתנות לאביונים שורש אחד להם, ששניהם מצוות מיוחדות שתיקנו חכמינו לקיימן ביום זה, וכיון שכן דעת המהרש"א שיכול לקיים שתי המצוות בנתינה אחת לאדם אחד, שהרי בנתינה זו לרעהו העני, מקיים כוונת שתי המצוות, שמרבה אחוה בינו לבין רעהו, וכד בבד אף משמח לבבו הדל.

⁴⁵ ברמ"א [סוף סימן תרצ"ה] פסק דאשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות כאיש ע"ש, ובמג"א כתב שלא ראה שנוהרים בזה ואפשר דוקא באלמנה, אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה אנשים וסיים דמ"מ יש להחמיר עכ"ד, והו"ד במשנ"ב.

לענין משלוח מנות יש יידון בהפוסקים אם האשה צריכה לקנות המשלוח מנות כדי לצאת ידי חובתה. ובכך החיים הבין כוונת המג"א במה שמסיים שיש להחמיר דהיינו שתקח רשות מבעלה שימחול ותשלח ע"ש, וראיתי במשנ"ב מהדורת דירשו בהערה שכתבו משם הגרש"א שאין כוונת המשנ"ב במה שכתב ויש להחמיר שהבעל צריך להקנות את המאכלים לאשה והיא צריכה בעצמה לשלוחם וכמו שמשמע קצת מכה"ח, הנ"ל שהרי לא צריך במשלוח מנות שהמנות יהיו שייכים למשלח שהרי לא כתוב להם, אלא כוונתו שהבעל צריך לשלוח בשבילה ולהודיע לה שהוא שולח בשבילה כנראה כוונתו שצריכה לכוון לקיים המצוה וכן להודיע למקבלי המנות שהן ממנה ומאיך הביאו שם דעת הגריש"א שצריכה לעשות קנין ולזכות בהם אם הבעל שולח בשבילה, אבל אם האשה שולחת בעצמה אינה צריכה לקנות כיון שא"צ שיהיה המשלוח מנות של הנותן ודי שיש לה רשות לקחת מהבית ואולי זה כוונת הכה"ח וראיתי שיש מי שנסתפק האם צריך שיהיה המשלוח מנות משלו ומ"מ הדעת נוטה שהעיקר שהמקבל יהנה ויתרבה אהבה ויחולק בין השולח למשלח אמנם לענין מתנות לאביונים נראה לעני"ד דהסברא נוטה שצריך שיהיה משלו וכדלהלן.

לצד א' דהחיוב הוה מצד מצות צדקה אז צריך להקנות המעות לבני ביתו.⁴⁷

לצד א' דהוה מצד מצות צדקה אז יוצא אפילו שלא לפני פורים

לצד ב' דהוה מצד חיוב שמחה, אז אינו צריך להקנות לה המעות.⁴⁸

לצד ב' דהוה מצד חיוב שמחה, אז צריך לקיים המצוה דווקא בפורים.

נפק"מ ט' ⁴⁹ אם הדין של כל הפושט יד הוה מדיני מתנות לאביונים.

----- מקורות וביאורים -----

ובשאלה זה שדנו לגבי משלוח מנות יש לדון לענין מתנות לאביונים האם צריך שיתן הנותן משלו דוקא. וראייתו במשנ"ב מהדורת דירשו סי' תרצ"ד הערה שכתבו משם הגרשז"א דכשנותן מתנות לאביונים עבור אשתו וב"ב הגדולים אינו צריך להקנות להם את המעות כיון דאין דין לכם במתנות לאביונים, רק יודיע לאשתו שנותן בשבילה ומאידיך הביאו שם דעת הגריש"א שמצות נתינה צריכה להתקיים בכסף של מקיים המצוה, ומש"ה הנותן עבור אשתו ובני ביתו הגדולים צריך שיאמר לגבאי הצדקה שיזכה בכסף עבור אשתו ובני ביתו קודם שיתנם לעני, וגם צריך שבני ביתו ואשתו ידעו מכך קודם שנותן הגבאי את הכסף לעני כדי שיתכוונו לזכות לעניים מה שזכו מאביהם ויכוונו לצאת יד"ח המצוה וכן אשתו ותכין כנ"ל, וכל זה תלי בהחקירה הנ"ל.

⁴⁶ וההסבר הוא משום דלצד זה דהוה גדר צדקה, מסתבר שצריך שיחסר מממונו. כתבתי שצריך להקנות לה שזה הוא הפשוט מצד החשבון החקירה, אבל ראייתי בערוך השולחן [סי' תרצ"ד ב'] דכתב בתכ"ד שאיש ואשתו שניהם יוצאים בשתי מתנות דכגוף אחד אבל בנו ובתו הסמוכים על שולחנו חייבים ליתן בפני עצמם עכ"ד, זה חידוש, אבל לכאורה סתר את משנתו דבסימן תרצ"ה [סעיף י"ח] כתב וז"ל וכל הנשים חייבות בשילוח מנות ובמתנות לאביונים ואפי' יש לה בעל אינה נפטרת בשל בעל דזהו מצוה דרמי עלה עכ"ל ואולי עיקר כוונתו למשלוח מנות וסברתו לחלק בין מתנ"ל למשל"מ דבמתנות לאביונים סגי בנתינת בעלה אבל משלוח מנות שהוא להרבות אהבה ואחוה צריכה היא לשלוח בעצמה או אולי גם לדעתו סגי במה שהבעל מודיעה וגם מודיע למקבל שהוא ממנה וכדעת הגרשז"א הנ"ל או כדעת הגריש"א הנ"ל דו"ק.

⁴⁸ וההסבר הוא דכיון דעיקר בצינוי חז"ל לשמח עניים א"כ י"ל דא"צ שיהיה משלה. הנה בענין מתנות לאביונים שגור בפי כל דחיובה שצריך לתתה לידי אביון דוקא ובאם טעה ונתנה לעשיר שפושט יד ואמר שהוא עני ונתן לו בתורת עני לא קיים המצוה כיון שהמקבל הוא עשיר, ומלבד זה יש דין נוסף ד'פורים אין מדקדקים בצדקה וכל הפושט יד נותנים לו, אך בזה עדיין לא מקיים המצוה אם הפושט יד לא היה עני.

אך נראה דזה אינו אלא בדין מתנות לאביונים נתחדש דאין מדקדקים בזה אם המקבל עני או עשיר, דכל הפושט יד נותנים לו, דכיון שפושט ידו לבקש ורוצה עתה הוא במעות אם נתן לו בתורת מתנות לאביונים יצא יד"ח, אך מצוה וודאי יסודה לעניים שהרי אורחא דמילתא דעשיר לא יבקש בתורת צדקה רק העני אך אם קרה והעשיר ביקש ופשט ידו יצא יד"ח.

וכן משמע לשון הרמב"ם [פ"ב הל' ט"ז] שכתב וז"ל וחייב לחלק לעניים ביום הפורים אין פחות משני עניים וכו' שנאמר ומתנות לאביונים שני מתנות לשני עניים ואין מדקדקים במעות פורים אלא כל הפושט יד ליטול נותנים לו עכ"ל, ומשמע מלשונו דדין כל הפושט יד נותנים לו הוה הלכה ביסוד מצות מתנות לאביונים שא"צ לדקדק אלא אפשר לתתה לכל הפושט יד.

וסברת הדבר ביאר הריטב"א מגילה [דף ז' ע"א] בטוב טעם דדין מתנות לאביונים בפורים אינה מיסוד מצות צדקה אלא מדין מצות שמחה וכעין מצות משלוח מנות לכן כל מי שפושט ידו נותנים לו וי"ל הריטב"א פירשו בירושלמי שכל הפושט ידו ליטול יתנו לו לומר שנותנים לכל אדם ואין מדקדקים אם הוא עני וראוי ליתן לו שאין נתינה זו מדין צדקה גרידא אלא מדין שמחה שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות וכו' עכ"ל.

וכן ביאר הרמב"ן בב"מ [דף ע"ח ע"ב] בביאור דברי התוספתא דבמגבת פורים אין מדקדקים וז"ל ואין מדקדקים בדבר לומר עני זה ראוי ועני ות אינו ראוי אלא נותנים לכל כדי שיהו הכל שפפו עמנו בין ראוי בין ראוי דימי משתה ושמחה כתיב ומשלוח מנות נמי כתיב וכן מצאתי בירושלמי פ"ק דמגילה אין מדקדקים במעות פורים אלא כל הפושט יד נותנים לו עכ"ל ויסוד דבריו העוסק גפ הנמוק שם בב"מ דף ע"ח ע"ב. ובריטב"א החדשים לב"ק דף ע"ח כתב בבקאור הדין דכל הפושט יד וז"ל כלומר שאין מדקדקין בדבר אם הוא עני וראוי ליתן לו אם לאו אלא נותנים לכל אדם שיבוא ויתבע שאין יום זה מדין צדקה בלבד אלא מדין שמחה ומנות שהרי אף בעשירים כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל.

ובשו"ע הרב משמע דהוה שני דינים דכתב בסעיף א' עיקר דין מתנות לאביונים, ורק בסעיף ג' הוסיף דאין מדקדקין במעות פורים אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו ומקום שנהגו ליתן אף לאינו יהודי נותנים ויעו"ש באחרונים דלכתחילה אין ליתן לא"י ומשמע שזוהי הלכה אחרת מעיקר דין מתנות לאביונים.

שו"מ בדברשות חת"ס [ו' אדר תקצ"ד ד"ה בירושלמי] שהבין להדיא דהדין דכל הפושט יד נותנים לו קאי על חיוב מתנות לאביונים ויוצאים בזה יד"ח עיי"ש דבריו באריכות.

